

TUDOR ARGHEZI

propuneri pentru o exegeză stilistică

Înainte de a fi, la 47 de ani ai autorului lor, cuprinse în volum-debut editorial tardiv, egalind însă o adevărată revoluție stilistică — magistralele piese lirice ale lui Tudor Arghezi, risipite deja până atunci prin nu puține perioade literare, erau în foarte bună parte cunoscut publicului iar criticii literari de diversă talie formulează, unii dintre ei și prea grăbiți, opinii contradictorii. Lăsăm pentru altădată catagrafierea și selectarea integrală a acestora amintind acum, succint, că printre cei care au descoperit în proporții reale ale fenomenului arghezian, trebuie neapărat înscrise aici: Eugen Lovinescu, Mihail Ralea, Pompiliu Constantinescu... Sprijinindu-se pe argumente estetic-stilistice, opiniile celor citați constituie pentru noi primele aprecieri despre arta marelui poet, despre ineditul structurilor ei stilistice.

Științetele creator al sincronismului emise despre Arghezi încă în volumele VI și IX ale Criticilor sale, opinii elogioase, sintetizate apoi magistral în Istoria literaturii române contemporane: „Se poate afirma că, cu T. Arghezi începea o nouă estetică: estetica poeziei scoasă din detritusuri verbale” (s.n.p. 1965). În întregime adevărată, o altă asertiune lovinesciană își păstrează și azi valabilitatea; după opinia autorului **Mutației valorilor estetice**, estetica argheziană „este antisimbolistă”, deoarece spre deosebire de simbolisti, minai de teribilul indemn de „spiritualizare

tist cu variate mijloace de expresie, cu o sensibilitate alcătuită din rezonanțe de orgă și suavități de cor de ingeri, d. Arghezi și-a creat o limbă poetică, scăpărind așchii învăluite în pulbere fină; în cartea liricei noastre, începută de Eminescu, poetul „Cuvintelor potrivite” se așază imediat în primul rang”. Insuși atributul de „mare poet romantic” pe care P. Constantinescu îl acordă autorului „Cuvintelor potrivite” trebuie interpretat tot în sensul revoluției estetice adusă de T. Arghezi, revoluției propriu **mutatis mutandis**, romantismului pur dar, de asemenea, sesizabilă în cadrul aceluși așa zis „bas romantisme” pe care Lanson i-l descoperea lui Baudelaire iar Lovinescu, lui T. Arghezi.

În ascendența cercetărilor stilistice asupra poeziei lui Tudor Arghezi, nu ar putea fi neglijate câteva valoroase opinii ale lui George Călinescu apărute inițial, separat, în **Jurnalul literar** și apoi în monumentală sa **Istorie**, considerațiile profunde, adinc și general caracterizatoare ale lui Tudor Vianu din **Artă prozatorilor români** iar, mai tirziu, în preajma jubileului semicentenar de activitate lirică a marelui poet, studiul cel mai larg cuprinzător din punct de vedere estetic-stilistic și cel mai valoros până în prezent, aparținând lui Șerban Cioculescu: **Introducere în poezia lui Arghezi**.

Reuind unele cercetări mai vechi (vezi și **Aspecte lirice contemporane**, Casa Școalelor,

lui arghezian, în imediatitatea problemelor, aspectelor de estetică și mai ales, de stilistică. Aprecierile — am zice, excesiv violente ale lui M. Dragomirescu, ale lui D. Caracostea, ale lui însuși N. Iorga, care nu o dată s-a înșelat în aprecierea fenomenului literar „sincronic”, se născuseră pe baza unor impresii de formă, în care elementul lingvistic era considerat drept catalizator estetic fundamental, supra-investit cu roluri și efecte totalitare. Faptul apoi că Tudor Arghezi crea, prin arta sa, o nouă **archie** a cuvintului i-a făcut pe unii critici, mult sub nivelul celor citați, să-l integreze brusc pe autorul **Cuvintelor potrivite**, apelor modernismului, anarhismului cu toate că semnatarul¹⁾ acestei reprehensibile integrări făcea, printre primii, câteva interesante observații asupra sintaxei poetice argheziene, recunoscându-i prospețimea, originalitatea.

Așadar, o exegeză stilistică va avea în vedere deopotrivă compartimentele diacronice ale problemei raportate la întreaga creație a marelui poet iar, pe de altă parte, la evoluția, la istoria limbajului poetic românesc. Caci, așa cum susținea mai recent, Vl. Streinu într-un **Distinguo** din **Lucațărul**, necesitatea unui **dicționar arghezian** îndată după cel eminescian (nici acela, din nefericire, încă netipărit până în prezent) este vădită, incontestabilă pentru succesul și în faza, mult evoluată, a cercetărilor contemporane. Un asemenea dicționar va trebui însă să aibă în vedere, după opinia noastră, toate straturile, toate etapele expresiei poetice de la cel „grafic” aparent inexistent și recunoscut parțial de stilisticieni („Imi caut leacul și la Dumnezeu și la Dracul”; „Semeni leit și te-am văzut cindva, / Cu Cineștie sau cu Careva”) la cel sonor, gramatical și imagistic. În această mișcare, în această misterioasă dinamică a straturilor expresiei, în care țîșnesc, interferente, epitețe nebănuite, metafore proaspete, cu totul inedite, cimpuri metaforice, cimpuri stilistice, rod al unei gândiri filozofice și estetice originale, al unei adevărate gnosologiei artistice militând patetic spre fortăreața toalei cunoașteri, vor trebui urmărite simultan salturile poetului de la tema „embriogeniei” (inflexiunile în jurul germinației universale) la **cosmologie** și **prometeism** (Cintare omului). În acest joc de structuri și forme de ale cărui legi labile poetul însuși s-a ocupat în numeroase articole și mărturii, va trebui adus la lumină efluviul sintezei — tradiție — modernitate — modernism pe care arta poetului le-a contopit sui generis într-o efervescentă euație, rezolvată piramidal din piscul celor mai valoroase cuceriri moderne. Poetul o și declară de altfel, într-un vers din „Arheologie”: **Eu priveghez pe ultima lor treaptă**, vers căruia sintem tentați a-i acorda, în afară de sensul social-istoric-filozofic, unul subsecvent, destul de limpede, estetic. Formula este, ni se pare, cel puțin, emblematică pentru altitudinea realizată din eforturile suprapuse, multisekulare, ale înaintașilor, de către poezia argheziană. Ea relevă totodată indoiala și certitudinea, îndemnul spre așeză, spre eroismul cunoașterii.

O analiză completă a artei argheziene — această stilistică românească în mișcare, în acțiune — n-ar putea neglija, de asemenea, prozele marelui poet. Vorbind despre ele, Eugen Lovinescu le subsuma, de altfel, la domeniile limpede: „Tot ce serie d. Arghezi ține de legile poeziei”²⁾ (s.n.) Un jargon esențial este fixat așadar, rămânându-i cercetătorului atent să descopere poezia care domnește în fiecare propoziție dăruită de pana lui Arghezi în cele șapte decenii de creație artistică. Nu este necesară o întinsă demonstrație spectaculară pentru aceasta. Numeroase fraze din romanul „Lina” pot sta alături de versuri întregi din „Flori de mușcali” după cum gingașia, umorul și subtila ironie filozofică de **pater familias** din „Cartea cu jucării” își găsește o imediată inrudire în unele „hore” ca și în multe fabule sau „șarade” cvasi-folclorice din poezia didactică argheziană. Cu un umor fantezist lingvistic, cind coroziv, cind blajin parabolic, similar „horelor” și „fabulelor” argheziene, cititorul se poate întilni în „Tablete din Țara de Kutu”, în pamflete, în, mai ales, biletele de papagal. În consecință, drumul întortochiat plin de răscruci și cărări, dedalic dar fermecător tocmai prin aceasta, al expresiei argheziene, trebuie să puncteze întreaga policromie și diversitate, întreaga gamă contradictorie și incredibil de unitară a cuvintului arghezian: gingaș și subtil, dur, satiric sau violent, filozofic, dar infinit de plastic, materializator: „Din mușcaliuri, bube și noroi / Iscat-am frumuseți și prețuri noi”. Complexe, vraja, farmecul, „magia” cuvintului arghezian, transpar din toate compartimentele limbii: din **fonetică** și **vocabular**, din **morfologie** și **sintaxă**, din **topica** originală a frazei poetice, din **logodna** fantastică a acestora revărsată într-un **stil** unic, indefinisabil, **inefabil** și tocmai prin aceasta mareț, nepe-reche. **Ritmuri** nemaiauzite țîșnesc la fiecare pas și odată cu ele, **nuanțe**, **sensuri**, șiruri întregi de **polisemii** a căror viață părea de mult încheiată într-o semantică arheologică a limbii noastre. Ai zice — dacă nu riscăm un loc comun — că în întilnirea cititorului cu vocabula argheziană, poezia se naște a doua oară iar același cititor o descopere de fiecare dată sub o nouă înfățișare. Căci acest spectacol de **viață** și **mit**, fremătător prin aliajul lui de **granit** și **diamant**, conferă perenitate poeziei argheziene, îi alcătuie totodată albia ei stilistică.

Am reușit oare să transcriem aici pe scurt, în locul unui tom de câteva sute de pagini, harta acestei alții, meandrele ei spre infinit, pe care atitea generații după ce noi vom fi trecut, asemenea Poetului, peste Styx, se vor plimba insetate, iluminate de frumuseți și noi descoperiri?

Constantin Crișan

- 1) **Vezi: Viața românească**, LXXVII, 1928, p. 208
- 2) **Viața românească** XIX, 6-7, iunie-iulie, 1927, p. 428 ș.u.
- 3) **Crișce**, Vremea, 1933, p. 13
- 4) **Idem**, p. 22.
- 5) **Opere și autori**, 1928 (apud Serieri alese, E.L. 1957, p. 48)
- 6) **Op. cit.**, Edit. Fundației Buc., 1947, p. 187
- 7) **Vezi: Studii de literatură română**, Editura didactică și pedagogică, 1965
- 8) **Vezi: Constantin I. Emilian, Anarhismul poetic**, studiu critic, Buc., Institutul de Arte Grafice, „Bucovina”, I. E. Torouțiu, 1932
- 9) **Crișce**, Vremea, Buc. 1933, p. 13

BRÂNCUȘI — „Rugăciunea”

a materiei”, T. Arghezi „procedcăză invers prin materializare”. Rezultatul — lasă să se înțeleagă Lovinescu — este că arta argheziană aduce „o nouă limbă poetică” (op. cit. p. 167). Ni se pare așadar de prisos să mai amintim că detractorilor arghezieni ajunși în această ipostază din abulie sau retrogradism estetic (totuna!) care nu vedeau nimic sub învelșul diamantului al cuvintelor poetului, E. Lovinescu le dădea un răspuns peremptoriu, egal cu o memorabilă apoteogmă: „Singura pornografie (...) în artă, este lipsa de talent” (op. cit., p. 168).

Cei care nu știu să se infrupte — din „acest ospăț împărătesc al simțurilor și al minții” cum definea un cronicar (D.I. Suchianu)³⁾, volumul „Cuvinte potrivite” — primeau de asemenea, o ripostă de autoritate prin cuvintele lui M. Ralea care, recunoscând în Arghezi pe cel mai mare poet de la Eminescu încoace, își funda analiza pe multiple argumente estetice, stilistice: Epitetele argheziene sint „vigu-roase (...) adinc caracteristice” (...) „Cind i se întimplă citeodată (lui T. Arghezi — n.n.) să izbucnească, întrece chiar efectul dorit. Expresia e grea de toată apăsarea sufletului reținut atita vreme. Atunci cuvintele poetului sint neintilnite, formulele sale sint excesive, epitetele sint rare, pline de sensuri neintrebuintate încă”⁴⁾.

Nu am putea lăsa la o parte opiniile aparținând atât de tinărului (mai ales atunci, în 1933, cind le exprima) Pompiliu Constantinescu. Ele ating în mod egal zonele esteticii dar acestea nu diminuează ci apar și mai puternice, mai viguroase din punct de vedere științific în întilnirea cu argumentul lingvistic-stilistic. Astfel, Pompiliu Constantinescu observa că „poetica argheziană [cunoaște deopotrivă] voluptatea semincurilor și armoniile astrale”⁵⁾. Și tot el continua: „în poezia argheziană cuvintul transpune senzații interioare, el evocă mirosul și ascute auzul, mingiile ochiului sau îl crispează, dă rotunjimi pipăitului...”⁶⁾. Concluzia la toate aceste asertiuni ale criticului nu lăsa nici o urmă de îndoială asupra convingerilor lui, și ea nu poate fi uitată într-o sinteză stilistică argheziană: „Ar-

1942) Șerban Cioculescu deschidea generos, cu noua lui carte, citeva porți spre marea poezie argheziană, indicându-i înaltele piscuri estetice, valoarea incomparabilă — pe terenul literaturii române — a poeziei T. Arghezi în aprecierea căreia s-au înșelat uneori chiar spirite luminate: G. Bogdan-Duică, M. Dragomirescu, N. Iorga, D. Caracostea... Dar Șerban Cioculescu ducea și mai departe notabila sa exegeză, disociind — conținutistic — straturile inspirației argheziene — „filonul tradiționalist”, învelșurile moderne — iar, în planul modernist, pentru „jocul” formelor îndemna la o esențială descoperire în celebrul distih din „Testament”: „Slova de foc și slova făurită / Împărechiate-n carte se mărită”; „Slova de foc este cuvintul spontan, fierbinte, de viață, expresie directă a sensibilității, prin slova făurită cată să înțelegem expresia elaborată, căutată, migălită”⁷⁾. Autorul studiului extindea totodată, venind cu propuneri și exemplificări în întregime noi, gama analizei lexicale, morfologice și sintactice a artei argheziene, fapt care face — de prisos s-o adăugăm — ca orice exegeză stilistică argheziană să pornească obligatoriu de la aceste pertinente contribuții.

Dar cum sfera cercetărilor argheziene a sporit incomparabil în ultimul timp, studiile pe diverse probleme — le-am zice, micro-mono-grafice — lui Tudor Vianu⁸⁾ și, în genere, multiplele, variatele, bogat sugestivele descoperiri mai recente ale stilisticii actuale, mai mult sau mai puțin structuraliste, și ale esteticii semantice, trebuie chemate să-și ofere serviciul suprem în elaborarea unei largi, satisfăcătoare exegeze argheziene pe această temă, ținta veche, de ani de zile și a autorului rindurilor de față. De unde ar porni, pe ce s-ar sprijini o asemenea amplă sinteză, e un răspuns care nu s-ar putea da decât mult prea fugitiv, **hic et nunc**. Oricum, ea ar trebui să descindă cu o **critică a criticii stilistice** dat fiind că a majoritatea istoricilor literari, din, cu deosebire, perioada interbelică, au emis opiniile lor drepte sau nu, opace sau deschise înțelept fenomenu-

nicolae țatomir

dunărea

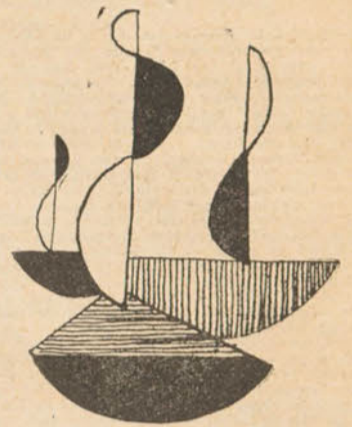
Ne duce — ape, munți, poiană — ca într-o lăcitură romană, Urmind-o vulturimea gravă Și sălcile-n laticlavă.

Sunind din orgi și clavecine Mereu prin hisrii și suine Ne leagăna spre marea noastră Străvechea lăcitură albastră.

să fluieri despre aripi

Să fluieri despre aripi, e lesne. Ți-i mai greu

De umeri ținute să le vislești mereu. Că zarea cea rotată a plaiului frumos Vrea os ușor de aripi, nu fluiere de os.

ovidiu genaru

alicante

Salve! slabei sfintei Vineri — toamnei purure înalte. Prin nervuri de pulpe blonde bate pulsul alicante,

Pubere răscopie-n sine cu podoabele crocante disperate țin cu dintii frunza viței alicante.

Și-n ucele moi de umbră Zi noroc și celante! Stă în dreapta cinei noastre robul tainei, alicante.

mihai duțescu

cîntec necîntec

fetele își treceau luna de la alta la una până se făcea ziua sub inima piuă o fată nu se născuse avea gîndurile ascunse la celelalte care o strigau din moarte vino poate frumoaso uită-ți fără ființa și las-o fata venea de-a cocoarele cu sinii ca soarele făcută din flori de sărbători venea să crească și să nască iubită pe iască și pe grui de feciorul lui neam de riu venea să spele rochiile de lele cu micșunele între timp în nisip fetele își treceau peste chip luna cînt aluna de la alta la una